

117
8

अथ रामायणम्

Alha Ramayanam

॥५॥

स्यती ॥ दशवर्षसहस्राणि दशवर्षशतानि च ॥ ५ ॥ रामो राज्यमुपासित्वा ब्रह्मलोकं गमिष्यति ॥ इदं पवित्रं पापघ्नं पुण्यं वेदैश्च संभितं ॥
 यः पठेद्रामचरितं सर्वपापैश्च मुच्यते ॥ एतदाख्यानमायुष्यं पठेन्न नारोयणं नरः ॥ स पुत्रपौत्रसंगणं प्रेयस्वर्गमहीयते ॥ ७ ॥ यः
 गेन्द्रं दिजो बाम्बुभक्तमीयात् ॥ क्षत्रियो भूमिपतिर्यमीयात् ॥ वीरज्जनपत्यपलसमीयात् ॥ जुनश्चेश्वरोऽपि महत्तमीयात् ॥
 ॥ ८ ॥ ५५ ये ॥ ~~इत्यारंभीमद्वयमस्य श्रीमद्भक्तिकोशे श्रीमद्भक्तिकोशे श्रीमद्भक्तिकोशे~~ नारदवाक्ये वाल्मीकिप्रोक्ते संक्षेपो नाम प्रथमस
 र्गः ॥ ५५ ॥ नारदस्य तु तद्वाक्यं श्रुत्वा वाक्यविशारदः ॥ पूजयामास धर्मात्मा सहशिष्यो महामुनिः ॥ १ ॥ यथा वरुणितस्ते
 नैवेदं नारदस्तदा ॥ आपृष्टुं वाभ्यनुज्ञातः स जगाम विहाय सं ॥ २ ॥ स मुहूर्तं गते तस्मिन् देवलोकं मुनिस्तदा ॥ स जग
 मत्तमसा तीरं ज्ञात्वा स्नानं कृतं ॥ ३ ॥ स तु तीरं समासाद्य तमसायामुभित्तदा ॥ शिष्यमहस्विनं पार्श्वे दृष्ट्वा तीर्थमकर्द
 मं ॥ ४ ॥ अर्कं देवमिदं तीर्थं भरद्वाज निशामय ॥ रमणीयं प्रसन्नांबुसन्मनुष्यमनोपया ॥ ५ ॥ एवमुक्त्वा भरद्वाजो नाल्मिके
 तमहात्मना ॥ प्रपद्यत मुनेस्तत्र वल्कलाभियतो गुरोः ॥ ६ ॥ स शिष्यहस्तादादाय वल्कलाभियतेन्द्रियः ॥ विस्वारूप

श्यते सर्वतो विपुलं वनं ॥ ७ ॥ तस्याभ्यासे तु भिद्युनं वरंतमनपायिनः ॥ ददर्श भगवांस्तत्र क्रौंचे योऽश्चारुनिस्वनः ॥ ८ ॥ तस्मान्नुभियु
 नादेकं पुमांसं पापे निश्चयः ॥ जघान वैरनिलयो निषादस्तस्य पश्यतः ॥ ९ ॥ तं शोभितपरीतांगं वेष्टमानं महीतले ॥ भार्या तु निह
 तं दृष्ट्वा रत्नकरुणागिरः ॥ १० ॥ विद्युत्कापतिना तेन दिजेन सहकारिणः ॥ ताम्रशीर्षेण मन्त्रेण पत्रेण सह तेन वै ॥ ११ ॥ तदानुतंदि
 जं दृष्ट्वा निषादेन निपातितः ॥ क्रुपेर्धर्मात्मनस्तस्य कारुण्यं समपद्यत ॥ १२ ॥ ततः करुणवेदिन्या धर्मयानि मिमिक्षिजः ॥ नि
 शम्य रुदती क्रौंचीमिदं वचनमब्रवीत् ॥ १३ ॥ मानिषादप्रतिष्ठा त्वममशस्वैश्वती समा ॥ यत्र क्रौंचमिथुनादेकमवधिका
 ममोहितं ॥ १४ ॥ तस्यैव ब्रुवतश्चिता बभूव हृदि विक्षतः ॥ शोकात्तेन तस्य शकुने किमिदं यादृतं मया ॥ १५ ॥ चित्तयन्स महाप्रा
 जश्च कोरुमतिमान्मतिः ॥ शिष्यं नैवाब्रवीद्वाक्यमिदं समुनिपुंगवः ॥ १६ ॥ आदबधोऽस्तरसमस्तं त्रीलयसमन्वितं ॥ शोका
 तस्य प्ररतो यं श्लोको भवतु नान्यथा ॥ १७ ॥ शिष्यस्तु तस्य ब्रुवतो मुनेर्वाक्यमनुत्तमं ॥ प्रतिजग्राह संहृष्टस्तस्य तुष्टो भ
 वद्गुरुः ॥ १८ ॥ सोऽभिषेकं ततः कृत्वा तीर्थे तस्मिन् यथावधि ॥ तमेव चित्तयन्त्रयं मुपावर्तत वै मुनिः ॥ १९ ॥ भरद्वाजस्तु शिष्यो

नि॥२॥रामलक्ष्मणसीताभिः राक्षसादशरथेन॥समार्येणसराष्ट्रेणयत्नासंतत्रतद्वत॥३॥हसितंभाषितंनैवगतिर्योयद्वेष्टि-
 तं॥तत्सर्वधर्मवीर्येणयावत्संप्रतिपश्यती॥४॥स्त्रीत्रितीयेनवतेदायसात्पुनरतावने॥सत्येसंधेनरामेणतस्म्यंवा न्ववेष्टता॥५॥
 ततःपश्यतिधर्मात्मातत्सर्वयोगमास्थितः॥पुनरायतत्रनिवृत्तपाणावामेलकंयथा॥६॥तत्सर्वतत्ततोदृष्ट्वाधर्मेणसमहा-
 धुतिः॥अभिरामस्यरामस्यवरितंकर्तुमुद्यतः॥७॥कामार्थगुणसंयुक्तंधर्मार्थगुणविस्तारं॥समुद्रमिवरत्नाढ्यंसर्वकर्मि-
 नोहरं॥८॥सयथाकथितंहरंनारदेनमहर्षिणा॥रघुवंशस्यवरितंरुकोरभगवानूकृषिः॥९॥जन्मरामस्येतुमहदीयंसत्त-
 वकुरुतां॥लोकस्यप्रियतांक्षांतिं सौम्यं सत्यशीलतां॥१०॥नानाकिञ्चकथाश्रान्याविश्वामित्रसमागमे॥जानक्याश्रीविवाह-
 उधनुषश्चविभेदनं॥११॥रामरामविवादंरघुणवानूदशरथेस्तथा॥अभिषेकंरामस्यकेकेयादुष्टभावता॥१२॥याघो-
 तंवाभिषेकस्यरामस्यविवासनं॥राक्षशोकविलापंरघुपरलोकस्यवाश्रयं॥१३॥प्रकृतीनांविषादंरघुप्रकृतीनांविसर्ज-
 नं॥निषदाधिपसंवादंस्तुतापवर्तनंतथा॥१४॥गंगायाश्चापिसंतारंभरद्वाजस्यदर्शनं॥भरद्वाजाभ्यनुज्ञानाद्विजयकुट्टस्य
 दर्शनं॥१५॥वास्तवमनिवेशंभरद्वाजमनंतथा॥प्रसादनंरामस्यपितुश्चसलिलक्रियां॥१६॥वाटुकाग्राभिषेक

चनंदीग्रामनिवासनं॥दंडुकारण्यगमनंविरोधस्यवधंतथा॥१७॥दर्शनंशरभंगस्यसुतीक्ष्णेनसमागमं॥अनुसूयानमस्याव-
 अंगरागस्यवर्षणं॥शरपनरथाश्चसंवादंविरूपकरणंतथा॥वधंरघुवत्रिशिरसोरुह्याग्रशवणस्यव॥१८॥ऋष्यभृकस्यगम-
 नंसुग्रीवेणसमागमं॥१९॥प्रत्ययोघातनंसरव्यवालीसुग्रीवविग्रहं॥२०॥बालिप्रमेथनंनैवसुग्रीवप्रतिपादनं॥२१॥नारा-
 विलापसमयांवर्षरात्रिनिवासनं॥कौपराघवसिंहस्यबालानामुपसंगमं॥२२॥दिशप्रसूयापनंनैवधियाश्चनिवेदनं॥अ-
 गुलीयकदानंरघुक्षस्यबलिदर्शनं॥२३॥प्रायोपवेशनंवापिसंवातेश्चापिदर्शनं॥पर्वतारोपणंवापिसागस्यैर१३॥लंघनं॥२४॥
 समुद्रवचनाच्चैकमेनाकस्यवदर्शनं॥दर्शनंरावणस्यापुष्करस्यवदर्शनं॥अशोकवनिकायानंसीतायाश्चापिदर्शनं॥रात्रौलं-
 काप्रवेशंरघुकस्यापिबिबितम्॥अपानभूमिगमनमचरोधस्यदर्शनं॥२५॥दर्शनंरावणस्यापिपुष्करस्यवदर्शनं॥अशो-
 कवनिकायानंसीतायाश्चापिदर्शनं॥२६॥राक्षसीदर्शनंनैवत्रिजटास्यप्रदर्शनं॥अगुलीयकदानंरुसीतायाश्चापिभाषणं॥२७॥
 मणिप्रदानंसीतायाः॥रसभंगतथैव॥राक्षसीविद्रव्यंनैवकिंकराणांनिवर्हणं॥२८॥अहंवायुसूनाश्चलंकादाहाभिगर्जनं॥

महायशः॥ आश्वर्यमिदमारव्यानमुनीनां संप्रकीर्तिः॥ २१॥ परं कवीनामाधारं समाख्यथाकृतं॥ अविगीतमिदं गीतं सर्वभूतेषु
 कोविदो॥ २२॥ आधुष्यं पुष्टिजननं सर्वश्रुतिमनोहरं॥ प्रशस्यमावौ सर्वत्र कदाचित्तत्र गाथिनौ॥ २३॥ रथास्तराजमार्गेषु ददृशुर्भर
 ताग्रजः॥ स्ववेश्मवानीयत तो भ्रातरौ सकुशीलवौ॥ पूजयामास पूजाहो रामशत्रुभिर्बर्हेण॥ आसीनः कम्बुनेदिव्ये सवसिद्यासने प्र
 भुः॥ २४॥ उषोषविष्टः सन्निवेशात् मिश्रपरंतपः॥ दृष्ट्वा तुरूपसंपन्नो ततो भौनियतस्तदा॥ २५॥ उवाच लक्ष्मणरामः शत्रुघ्न भरत तथा॥
 श्रुत्वा मिदमारव्यानमनुयोदिव्यवर्चसोः॥ २६॥ विवित्रार्थपदं सम्यगायनो समवोदयेत्॥ तौ सापि मधुरं लंस्वविंतायतनि स्वनं॥ २७॥
 तत्रील्यवदत्यर्थं विसर्तार्थं मगायतां॥ लब्ध्वा दयं नूतनं सर्वगात्राणि मनांसि हृदयानि च॥ २८॥ श्रोत्राशयस्त्वंगे ये तद्भोजनसंसदी॥ इ
 मोमनीषार्थि विलक्षणान्वितौ कुशीलवौ वैवमहातपस्विनौ॥ २९॥ ममापि प्रेङ्गुद्विकरप्रवक्ष्ये तं महानुभावं चरितं निबोधित॥ ३०॥ त
 तः स्तुतौ रामकवः प्रयोदितौ अगायतां मार्गविधानसंपदा॥ सखापिरामः सौविद्यदूतः शनैः बभूव यथासक्तमनावभूव॥ ३१॥ ॥
 ॥ इति श्रीमहाभारतसंहितायां ॥ ४॥ सर्वापूर्वमियं येषां मासीत् कृत्स्नावस्थं धरा॥ प्रजापतिमुपादाय नृपाणां जयशा
 लिनां॥ १॥ येषां ससगरो नाम सगरो येन खानितः॥ ऋषिपुत्रसहस्राणि यं यो जपेत् पर्यालयन्॥ २॥ इदं कलाभिदं तेषां राजां वेशे

महत्सनां॥ महादुःखं न मारव्यानं रामायणमिति श्रुतं॥ २॥ तददं वर्तयिष्यामि सर्वं निरिवलमादितः॥ धर्मार्थकामसहितं श्रोतव्यमनस
 यथा॥ ४॥ कोसलेनाममुदितः स्पीतो जनपदो महान्॥ निविष्टसरस्वतीरे प्रभृते धनधान्यवान्॥ ५॥ अयोध्यानामनगरी तत्रापि लोक
 विश्रता॥ मनुनामानुवंद्रेण यापुरी निर्मिता स्वयं॥ ६॥ प्रायतादशवक्त्रं ये जनानि महापुरी॥ श्रीमति त्रीणां विस्तीर्णा स्तुविभक्ता महा
 पथा॥ ७॥ राजमार्गेण महता स्तुविभक्तेन शोभिता॥ मुक्तपुष्पावकीर्णैः सिलसिलैः नित्यशः॥ ८॥ तां तुरजादशरथो महानुराष्ट्रं विव
 र्धनः॥ पुरीमावासयामो स दिवं देवपतिर्यथा॥ ९॥ कवाटतोरणवती स्तुविभक्तां त रापणं॥ सर्वयंत्रायुधवती मुपेता सर्वशालिभिः॥ १०॥
 सत्तमा धसंवाधां श्रीमतीमतुलप्रभा॥ उवाच लक्ष्मणवती शतघ्नः शतसंकुलां॥ ११॥ बधुनाटकं संघैश्च संयुक्तां सर्वतः पुरी॥ उद्यानाश्च व
 णोपेतं महतीं सालमेघलां॥ १२॥ दुर्गं भीरुपरिखां दुर्गमं न्येदुरासदां॥ बीजवारुणसंघर्षां गोभिरुष्टैश्च रत्नशः॥ १३॥ सामंत राजस
 घैश्च बलिकर्मभिरावृतां॥ नानादेशानि वा सैश्च वलिभिर्भूषितां॥ १४॥ प्रासादैरलं विकृतैः पर्वतैरुपशोभितां॥ कूटागारैश्च
 संघर्षां हिंदुस्थे वा मरावती॥ १५॥ बलिभिर्घोषिवपुषैः द्वारपालैश्च शोभितां॥ मित्राभ्यां पदागारां वरनारीगलैर्युतां॥ १६॥ सर्वरत्नस
 माकीर्णं विमानग्रहशोभितां॥ गृहगात्रां प्रविष्टां समभूतौ निवेशितां॥ १७॥ शालितंडुलसंघर्षां इक्षुदंडरसोदकां॥ दुंदुभिभिः

मदगैश्वरीणाभिपणवैस्तथा॥१८॥नदितांभ्रशमत्यर्थस्थित्यातामनुत्तमां॥विमानमिषसिधानांतपसाधिगतादिवी॥१९॥स्तुतिविरात
वेश्मांतानरोत्तमसमास्तां॥येनबाणैर्निविध्यंतिविमुक्तमपरावर॥२०॥शब्देध्वंविगततलघुहस्ताविशारदा॥सिद्धयाघ्नवराहाणामतानां
बदंतानुने॥२१॥हंतारोनिशितैशस्त्रैर्वलाद्वाहवलेरपि॥तादृशानांसहस्रैस्तामभिपूणीमहोरथैः॥२२॥पुरीमेवासयामासराजादश
रथस्तदा॥तामभिवेद्रिगुणवाद्रिरास्तांद्विजैर्वैर्वेदेषुगणपारंगैः॥सहस्रैर्देसस्वरैर्महात्मभिर्महर्षिकलेपैश्चक्रुषिभिश्चकेवले॥२३॥
॥॥~~इति श्रीमहाभारतस्य पंचमोऽध्यायः~~॥॥५॥पुण्यातस्यामयोध्यायावेदमित्सर्गसंग्रहेः॥दीर्घदशमहातेजाःपौरुजानपदप्रियः॥१॥
इक्ष्वाकूणामतिरथोयज्वाधर्मरतोवशी॥महर्षिकल्पोराजपुत्रिषुलोकेषुविश्रुतः॥२॥बलिवाभिहतामित्रोमित्रवानूविजितेद्रि
यः॥धनैश्चसंवयैस्त्वान्यैश्चक्रुर्वैश्रवणोपमः॥३॥यथासनोर्महातेजाःलेकस्यपरिरक्षितः॥तथादशरथोराजावसनजगदपालयं
नू॥४॥तेनसत्यमिसंघेनत्रिवर्गमनुनिष्ठता॥पालितासापुरीश्रेष्ठाद्रेणवामरावती॥५॥तस्मिन्पुरवरेदृष्टाधर्मात्सानोबहुक
ताः॥नरास्तुष्टाधनैस्त्वैरलब्धासत्यवादिनः॥६॥नालपसंनिवृत्त्यकश्चिदासीतस्मिन्पुरोत्तमे॥कुटुंबियोह्यसिद्धाधोगवाश्च
धनदान्यवान्॥७॥कामीवानकद्वेविान्शंसपुरुषःकथितः॥द्रष्टुंशक्यमयोध्यायांनाविद्वानवनास्तिकः॥८॥सर्वेनराश्वना

काचसमायणकुलसीतायाश्चरितमहत्॥पौलस्त्यवधमित्येतत्त्रकारवरितव्रतः॥९॥पाद्येगेयेवमधुरप्रमाणैस्त्रिभिरान्वितं॥जा
तिभिसप्तभिर्बधंत्रीलयसमन्वितं॥१०॥श्रीहास्यंश्रुगारकोरुण्यरौद्रीरभयानकैः॥बीभत्सादिरसैर्युक्तंकाचमेतदगायतां॥११॥
तौतुगंधर्वतत्वज्ञौमूर्धनास्थानकौविदौ॥आतरोस्वरसंपन्नौगंधर्वाविवरूपणौ॥१२॥रूपलक्षणसंपन्नौमधुरस्वनभाषिणौ॥
बिंबादिवोद्धतौबिंबोरामदेहातथापरो॥१३॥तौराजपुत्रौकारुण्यधर्ममारयानमुत्तमं॥वधोविधेयतत्सर्वकलाकार्यमभिदितौ॥
ऋषीणांविद्विजातीनासाधूनांवसमागमे॥यथोपदेशतत्त्वज्ञौजगुतुस्तौकुशीलवौ॥१४॥महात्मानोमहाभागौसर्वलक्षणलक्षि
तौ॥तौकदाचिसमेतानांऋषीणांभावितासनां॥१५॥आसीनानांसमीपस्थादृष्टकाचमगायतां॥तद्धृतानुनयसर्वेवाप्य
पर्याकुलेक्षणाः॥१६॥साधुसाध्वीत्यथायुवपरिस्मयमागताः॥तेप्रीतमनसःसर्वभूतयोधर्मवत्सलाः॥१७॥प्रशंसंस्तु
शस्तव्याःगायमानौकुशीलवौ॥अहोगीतस्यमाधुर्यंश्लोकानांविशेषताः॥१८॥किरनिस्समयेतत्प्रत्यक्षमिवदृष्टिः॥प्र
विश्यतावुभौसुष्ठुतथाभावमगायतां॥१९॥सहितोमधुररक्तसंपन्नस्वरसंपदा॥एवंप्रशंस्यमानौतौतपश्चर्योर्महत्तमभिः॥२०॥
सरलतरमत्यर्थमधुरतावगायतां॥प्रीतकश्चिन्मुनिस्ताभ्यांसंस्थितकलशंद्वौ॥२१॥प्रसन्नोवल्कलान्कश्चिद्द्वौताभ्या

लंकतविद्यानांगुहाकेसरिणामि ॥२१॥ कांभोजविषयेर्जातेर्वालिहैश्वर्योत्तमैः ॥ वनायुजेर्नदीजैश्च पूर्णहरिहयोत्तमैः ॥२२॥ विद्याप
 र्वतजैर्मनैः पूर्णमनैरपि ॥ मदान्वितैरतिबलैर्मनैर्गोपर्वतोपमैः ॥२३॥ ऐरावतकुलीनैश्च महापद्मकुलैस्तथा ॥ अंजनादीपनिष्यने
 र्वा मनापि वद्विषैः ॥२४॥ भद्रैर्मद्रैर्मनैश्चैव भद्रमंदमनैस्तथा ॥ भद्रमंदैर्भद्रमनैर्मनैश्च सापुरी ॥२५॥ नित्यमनैः सदा पूर्णानां
 स्वल्पसंज्ञिभैः ॥ संयोजनेद्भयः सत्यनामा प्रकाशते ॥२६॥ यस्य द्वादशरथैराजावसनजगदपालयत् ॥ तां पुरीसमहातेजाराजाद
 शरथो महान् ॥२७॥ शशांशमितामित्रो नक्षत्राणि वंद्यमा ॥ तां सत्यनामां दृढतोरणार्गलां गृहैर्विचित्रैरुपशोभितां शिवां ॥२८॥
 पुरीमयो ध्यानसहस्रसंकुलाशशक्तसर्वेश्वरसमो महीपतिः ॥२९॥ इति श्री बालकांडे पंचमः ॥ ॥३०॥ तस्या
 मास्यगुणैरासन्नैश्चोक्तस्य महामनः ॥ मंत्रज्ञाश्चैव तत्ताम्रमित्यं प्रियाहतेरताः ॥३१॥ अथैव भवतु वीरस्य तस्यामात्ययशस्विनः ॥
 शत्रुयश्चाराकाश्वराजकसेषु नित्यशः ॥३२॥ धीर्जयंतो विजयसिंहायो ह्यर्थसाधकः ॥ अशोको मंत्रपालश्च समंत्रश्चाष्टमो
 भवान् ॥३३॥ क्रुतिजोदावभिमतो ते स्यात्ताम्रपिसत्तमौ ॥ वसिष्ठो वामदेवश्च मंत्रिणश्च तथापरे ॥३४॥ विद्याविनीताहीमंतः

कुशलानियतेन्द्रियाः ॥ परस्परानुरक्ताश्च नीतमंतो बहुश्रुताः ॥३५॥ श्रीमंतश्च महत्मानः शास्त्रज्ञाः दृढविक्रमाः ॥ कीर्तिमंतप्रणि
 हिता यथाक्वचनकारिणः ॥३६॥ तेजःक्षेमाय शः प्राप्ता स्मितपूर्वाभिधाविणः ॥ क्रोधात्क्रोमाय हेतोर्वनब्रूयुः रत्नतंबवः ॥३७॥ तेषां
 मविदितं किं विद्वेषु नास्ति परेषु वा ॥ क्रियमाणं कृतं वा पिवरेण पिवकीर्तितं ॥३८॥ कुशलचवहारेषु सोहृदेषु परीक्षताः ॥ प्रात्यकालं
 नृते दंडधारयेषु कृतं क्षपि ॥३९॥ कोसलग्रहणे युक्ता बलस्य वपरिमहे ॥ अहितं वापि पुरुषं निविहं स्युरदृष्टकः ॥४०॥ वीराश्च निय
 तोत्सा हाराजशास्त्रमनुव्रताः ॥ शत्रुवीनारक्षितारश्च नित्यं विषयवासिनाः ॥४१॥ ब्रह्मक्षत्रमहिमंतस्तोको शर्मभिवर्धयन् ॥ सुतीक्ष्ण
 इडा संप्रेक्ष्य पुरुषस्य बलावलं ॥४२॥ शत्रुवीनामेकबुध्नीनां सर्वेषां संप्रजानतो ॥ नोसीत्युरे वाराष्ट्रे वामपावादीनरकवित् ॥४३॥
 कश्चिन्नुदुष्टसत्तासीपरदाररतिनरः ॥ प्रशांतं सर्वं मेवासीद्राष्ट्रपुरवरं वतत् ॥४४॥ सुवासः सुवेषाश्च ते व सर्वे सुशीलेन ॥
 हितार्थं न नरे द्रस्य जायते न यवक्षया ॥४५॥ गुरोर्गुणगृहीताश्च प्रख्याताश्च परक्रमे ॥ विदेशे च विविख्याताः सर्वतो बुध्दिनिश्चया
 तः ॥४६॥ संधिविग्रहतलजाः प्रकृत्या संपदान्विताः ॥ मंत्रसेवरो युक्ता शक्ताः सुहृदाः सुबुद्धिषु ॥४७॥ नीतिशास्त्रविशेषज्ञाः स

ततं प्रियवादिनः ॥ इदं शैलैरमात्यैस्त राजादशरथो नयः ॥ १८ ॥ उपपन्नोऽपि तैरन्वशासदसंधरां ॥ अवेक्षमाणश्चेरि प्रज्ञा धर्मेण
 संत्यज ॥ १९ ॥ प्रजानां पालनं कुर्वन् धर्मपरिवर्जयन् ॥ विश्रुतः स्त्रिपुलोकेषु वदान् जनसंगरः ॥ २० ॥ सतत्र पुरुषव्याघ्रः शशासप
 थिवीममो ॥ नाध्यगच्छद्विष्टुवा तुल्यवा शत्रुमात्मनः ॥ २१ ॥ मित्रवात्रतं सामतः प्रतापहतकिंटकः ॥ सशाशासज्जगद्राजादिवं
 देवपतिर्यथा ॥ २२ ॥ तैर्विभिर्मित्रहितेन विष्टुवतो नुरक्तैः कुशलैः समर्थैः ॥ सपार्थिवो दीप्यमेवापु युक्तस्तेजो महयेर्गाभिरिवोदि
 तर्कः ॥ २३ ॥ ॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतायां अष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥ ॥ १ ॥ तस्यैव प्रभावस्य धर्मज्ञस्य महात्मनः ॥ स्मृतार्थं तथ
 मानस्य नासीद्विशकरः ॥ १ ॥ अतएव न स्य तस्यैव बुधिरासीत् महत्मनः ॥ स्मृतार्थं हयमेधेन किमर्थं जानयाम्यहं ॥ २ ॥ स नि
 श्वतामतिं कृत्वा येष्वपि तिवुधिमानी ॥ मन्त्रिभिर्ह धर्मात्मा सर्वैरेव कृत्वात्मभिः ॥ ३ ॥ ततो ब्रवीद्भिराजाः समन्त्रैर्मन्त्रिसत्तमैः ॥
 शीघ्रमानय मे सर्वान् गुरुन्तामू संपुरोहितान् ॥ ४ ॥ ततः स्मन्त्रे स्मरितं गत्वा चरितविक्रमः ॥ समानयेत्स तान् सर्वान् समस्तान्
 द्धारगान् ॥ ५ ॥ स यः स्वामदेव नृणां बालिमथ काश्यपः ॥ पुरोहितं वसिष्ठं नृपेवान्ये द्विजसत्तमाः ॥ ६ ॥ तान् पूजयित्वा धर्मो

येऽधर्मशीलास्तसंयुताः ॥ मुदिता शीलस्ताभ्यां महर्षय इवामलाः ॥ ७ ॥ नाकुडलीना मुकुटी वास्त्रवीन लपमोगवान् ॥ नाम्नेनानु
 लिसागोना सुगंधश्च विद्यता ॥ ८ ॥ नाम्ने भोजीना दानानाथनंगदनिष्कधक् ॥ नाहस्ताभरणे वापि दृश्यते नाथनात्मवान् ॥ ९ ॥
 नानाहिताभिनायकान् शूद्रानपि तस्करः ॥ कश्चिदासीदयोध्यायां नवनिर्हृतसेकरः ॥ १० ॥ स्वकर्मनिरतानित्यं ब्राह्मणा विजि
 तेद्रियाः ॥ दानाध्यायनशीलाश्च संयताश्च प्रतिग्रहे ॥ ११ ॥ ननास्तिको नानरतको न कश्चिदबहुश्रुताः ॥ नासूयको न वा शूलो न
 विद्वान् विद्यते सदा ॥ १२ ॥ नाषडंगविद्वज्जासीन्नाप्रतो न सहस्रदः ॥ न दीनः क्षिप्तचित्तो वा ध्याधितो वापि कश्चन ॥ १३ ॥ कश्चिन्नरो
 रानारीयानां श्रीमान् च यत्नरूपवान् ॥ द्रष्टुं शक्यामयोध्यायां नो यराज न्यभक्तिमान् ॥ १४ ॥ वरेष्वप्यननुर्येषु देवतातिथिपूजकाः ॥
 कृतताश्च वदान्यश्च शराविक्रमसंयुताः ॥ १५ ॥ दीर्घायुषो न रासर्वधर्मसत्येन संश्रिताः ॥ सहिता पुत्रपौत्रैश्च नित्यं स्त्रीभिः पुरो
 तमे ॥ १६ ॥ क्षत्रं ब्रह्मसुखं वासीद्वैश्यक्षत्रमनुव्रताः ॥ शूद्रास्वधर्मनिरताः ॥ १७ ॥ न्यर्णानुपवारिणः ॥ १८ ॥ सातेनेक्ष्वाकुनाथेन पुरी
 रूपरिरक्षिताः ॥ यथापुरस्तान्मनुना मानवैरेण धीमताः ॥ १९ ॥ योऽध्या-स्त्रि-नाम नि कल्पानां पेशलानां सुवर्चसां ॥ स ह

दूक्यं यथास्तस्य निशम्यते ॥ तथा द्विजा स्ते धर्मज्ञावर्धयन्ती नृपो नमः ॥ २० ॥ अनुसृतस्तन सर्वपुनर्जन्मर्यथागतं ॥ विसर्जयिष्यामि
 नृसर्वान् नृसमिवातिदमब्रवीत् ॥ २१ ॥ ऋषिभिर्मिथिरुपदिष्टो यं यथावत् कृतुराच्यतः ॥ रक्तकः रत्नपशार्दुलः सभिचानुसमुपस्थितान् ॥
 विसर्जयिष्यामि स्ववेश्मप्रविवेश महद्युतिः ॥ ततः सगत्याता पत्नी चैव द्रोहद्वयप्रियाः ॥ २२ ॥ उवाच दीक्षां विशतयस्येहं सुतका
 रणात् ॥ तासां तेनाति कांते न क्वनेनैव सुवर्चसा ॥ २३ ॥ मुख्यपद्मान्यशोभनपद्मानि वहिभार्यये ॥ ॥ इति श्रीमद्वाल्मीकिरामायणे
 सर्गः ॥ ८ ॥ एतच्छृत्वा हस्तो राजानमिदमब्रवीत् ॥ ऋषिभिरुपदिष्टो यं पुरा रतौ मया श्रुतः ॥ १ ॥ सनत्कुमारो भगवान् हव
 कथितवान् कथा ॥ ऋषीणां सन्ति धीरा जन्तव पुत्रा गुणप्रति ॥ २ ॥ काश्यपश्च पश्यति पुत्रोऽस्ति विभाउक इति श्रुतेः ॥ ऋषिश्च गदतिरिवा
 तः तातस्य पुत्रोऽभिष्यति ॥ ३ ॥ सवनेनित्यं स रक्षो मुनिर्वनरसदा ॥ तस्यैव वने मानस्य कालसमभिवर्तते ॥ ४ ॥ अग्निश्च श्रुषमाणस्य
 पितरं वयं शसिनः ॥ एतस्मिन्नेव काले तुरंगमपादप्रतापवान् ॥ ५ ॥ अग्रेषु प्रथितो राजा भविष्यति महत्बलः ॥ तस्यैवैति क्रमा
 द्वाजो भविष्यति सुदारुणः ॥ ६ ॥ अनाद्युष्टिस्तु घोरा वै सर्वभूतभयावहा ॥ अनारण्या तु बुतायां राजा दुर्बसमन्वितः ॥ ७ ॥ आ

त्पराध्वं तद्वधाश्च समानीय प्रवक्ष्यती ॥ भवतश्चतुर्धर्माणो लोके चारित्रवेदिनः ॥ ८ ॥ समादितैश्च नियमं प्रायश्चित्तं यथा भवे
 त् ॥ वक्ष्यति ते महीपाल ब्राह्मण वेदपारुगः ॥ ९ ॥ विभाउकस्तु राजं नृसर्वोपायैरिहानया ॥ आनीय नमहीपालकृत्स्नं
 गं ससक्तं ॥ १० ॥ यं प्रच्छेदं न्याशां तावैविधिना स समाहितः ॥ तेषां तु वचनं श्रुत्वा राजा धिता प्रपश्यते ॥ ११ ॥ केनोपायेन वै
 शक्यं इहानेतुं सवीर्यवान् ॥ ततो राजा विनिश्चय्य सहस्रं त्रिभिरासवान् ॥ १२ ॥ पुरोहितममांसांश्च ततः प्रेष्यति संकृतान् ॥ ति
 तुराज्ञो वचंश्च ताव्याधिता विनतानना ॥ १३ ॥ नगच्छेत्तु मरुषे भीता अनुनेष्यति तेन पां ॥ वक्ष्यति विनतैर्यत्नातेन स्यात्पायः श्रुतक्ष
 णा ॥ १४ ॥ आनेष्टो मो वयं विप्रं नयदोषो भविष्यति ॥ एवमंगाधिपेनैव गणिकाभिर्कृष्यैस्ततः ॥ १५ ॥ आनीतो वर्षये
 देवशान्तास्मै प्रदीयते ॥ कश्यश्च गस्तु जामाता पुत्रोऽस्तु वविधास्यति ॥ १६ ॥ सनत्कुमारकथितं यं वक्ष्यामि
 मया ॥ अथ हृष्टो दशरथः स्तुमंत्रं प्रत्यभाषत ॥ १७ ॥ यथा श्यश्च गस्तानीतो विसरं एतयोऽर्थतां ॥ ॥ इति श्रीवाल्मीकिरामायणे
 कौसर्गः ॥ ११ ॥ स्तुमंत्रश्चोदितो राजा प्रोवाचिदवतस्तदा ॥ यथा श्यश्च गस्तानीतः श्रुत्वा मेमंत्रिभिः सह ॥ ११ ॥ रोमपादपु
 थाव ३

वावेदं सह माय पुरोहितः ॥ उपायो निरपायो यमस्माभिरभिषिञ्चति ॥ २ ॥ क्रूर्यश्रगेवनवरः तपस्वस्वाध्यायनेरतः ॥ अनभि
 सः स नारीणां विषयाणां स्वरस्य ॥ ३ ॥ इन्द्रियाथैरभिमतैर्नरविनप्रमाथिभिः ॥ पुरमानयिष्यमक्षिप्रं वाध्यवसीययां ॥ ४ ॥
 गुणिकास्तत्र गच्छतु रूपवत्यसलंकृताः ॥ प्रलोभ्य विधोपायैरनेष्टं तिहसकृताः ॥ ५ ॥ कृत्वा तथेति राजानं प्रत्यवावपुरोहितं ॥
 पुरोहितो मंत्रिणश्च तथा वक्रश्च ते सदा ॥ ६ ॥ वारमुत्थश्च तच्छ्रवावनमं प्रविशिशर्महतः ॥ आश्रमस्याविहरे स्मिन् यत्नं कुर्वति
 दृष्टिः ॥ ७ ॥ ऋषिपुत्रस्य धीरस्य नित्यमाश्रमवासीनः ॥ पितुः समित्यं संतुनातिवक्रमवाश्रमात् ॥ ८ ॥ नितेन जन्मे प्रभृति
 दृष्टवर्तपस्विना ॥ स्त्रीवापुमान्वायेन्यस्य सर्वं नगरराष्ट्रजं ॥ ९ ॥ ततः कादाचित्देशं राजगामयदृष्टया ॥ विभांडक
 कृतस्तत्र ताश्च पश्यदुरागनाः ॥ १० ॥ ताश्चित्रवेष्टाप्रमदाः गायं त्योमपुरस्वरैः ॥ ऋषिपुत्रमुपागम्य सर्वं वनमब्रवीन् ॥
 कस्यं किवर्तसे ब्रह्मन् नृणां तु मिष्टामहे वयं ॥ एकस्तं विजने धौ - धु - रेचनेनरसि शंसनः ॥ १२ ॥ अदृष्टरूपास्ताः तेन
 काम्यरूपा वने स्त्रियः ॥ हादोतस्य पतिर्जाता आख्यातु पितरस्य कः ॥ १३ ॥ पिता विभांडको स्माकतस्याहस्तश्रौरः ॥

साराजादशरथस्तदा ॥ इदं धर्मार्थसहितं श्लक्ष्णं वनमब्रवीत् ॥ मम लालयमानस्य पुत्रार्थनास्ति नैस्वरं ॥ देतुं हयमेधेनयक्ष्यामिति
 मेमा ॥ नातदहयं तु मिष्टां पिशास्त्रदृष्टेन कर्मणा ॥ कथं प्राप्स्याम्यहं कामा बुधिरत्र विचार्यतां ॥ ११ ॥ ततः साधीति तद्वाक्यं ब्राह्मणः प्रत्यक्ष
 जयन् ॥ वशिष्ठप्रभुरनासर्वपाथिवस्य मुखेरितं ॥ १० ॥ उबुश्च परमाप्रीतः सर्वं दशरथं ववः ॥ संभारासंभ्रियं तातेतुरगश्च विमुच्यतां ॥ ११
 सरयाश्चोत्तरे तीरे यज्ञभूमिं विधीयतां ॥ सर्वथास्यसे पुत्रानभिप्रेतांश्च पार्थिव ॥ १२ ॥ तस्य ते धार्मिकी बुधिरियं पुत्रार्थमागता ॥
 ततः प्रीतो भयद्राजा हर्षपर्याकुलेक्षणः ॥ १३ ॥ अमास्योश्चाब्रवीद्राजा हर्षपर्याकुलेक्षणः ॥ संभारासंभ्रियं तोमिगुरुणा ववनादि
 ह ॥ १४ ॥ समर्थाधि - श्रुत्वा तद्विजनाधितं ॥ १२ ॥ - धिते श्चाश्वः सोपाध्यायो विमुच्यतां ॥ सरयाश्चोत्तरे तीरे यज्ञभूमिं विधीयतां ॥ १५ ॥
 शांतयश्चापिवर्ततायथा कल्पयथा विधिः ॥ शक्यं प्राप्य मयं यज्ञं सर्वेणापि महीक्षिता ॥ १६ ॥ नापराधो भवेत्केशयद्यस्मिन्नक
 तु सज्जमे ॥ धिद्वहिमगयंते त्रिदो सो ब्रह्मराक्षसा ॥ १७ ॥ विहितस्य वयस्य सद्यः कर्ता विनश्यती ॥ तद्यथा विधिपूर्वं मे क्रतुरेष
 समाप्यते ॥ १८ ॥ तथा विधानं क्रियतां समर्था करणेन विना ॥ तथेति वाब्रुवन् नृसर्वमंत्रिणः प्रत्यक्ष जयन् ॥ १९ ॥ पार्थिवेन्द्रस्य त

मृचुरिदं वः ॥ २५ ॥ एह्यन्त्रमपदं सौम्यद्यस्माकमिति वाब्रुवं नान्त्रायेष्वविधिः श्रीमान् विशेषेण भविष्यति ॥ २६ ॥ श्रुत्वा तु नमस्तासां
 सर्वसां दृढमंगलं ॥ गमनाय मतिं न केन वनिन्युस्तदा स्त्रियः ॥ २७ ॥ तत्र वानीयमाने तु विप्रे तस्मिन् महत्मनी ॥ वनधसहसो देवजगत्कृत्वा
 दयंस्त ॥ २८ ॥ वर्षे एव गतं विप्रं विषयं सनराधिपः ॥ प्रसूदम्यमुनिं प्राहुः शिरसां महिं गतः ॥ २९ ॥ अथ विप्रददौ तस्मै न्यायतस्तस्मै
 हितः ॥ ३० ॥ ताद विप्रेन्द्रा न विप्रं मन्युराविशतः ॥ ३१ ॥ अतः पुरं प्रविश्यास्मै केन्यां दत्तयथा विधिः ॥ शांतं शांतं न मनसा राजहविम
 वोपसः ॥ ३२ ॥ एवं सन्यवसस्तत्र सर्वकामसुखजितः ॥ कश्यपः गोमहातेजाः शांतया सह भाषया ॥ ३३ ॥ तदिति श्रीराजासुरेणोवाच
तदेवमवाच ॥ ३४ ॥ भूय एव हिराजं द्रेक्ष्य एव ननु न कर्तुं ॥ यथा स देवप्रवरः कथयामेवमब्रवीत् ॥ ३५ ॥ इदं वाक् कृत्वा कुले जा
 तो भविष्यति सुधा मिकः ॥ नाम्ना दशरथो नाम श्रीमान् सत्यप्रतिश्रुतः ॥ ३६ ॥ तं सराजा दशरथो गमिष्यति महायशः ॥ अनपत्योऽस्मिन्
 मस्मिन् शांता भर्ता मिसकृतुः ॥ ३७ ॥ अहरे तलयात् स संतानार्थं कुलस्य वः ॥ श्रुत्वा राजा शोचत द्वाभ्यां मनसा स विस्मितः ॥ ३८ ॥ प्रदोष्यते पु
 त्रवतं शांता भर्तारमात्मनान् ॥ प्रतिरुद्ध्य न विप्रं सराजा विगतज्वरः ॥ ३९ ॥ आहुरिष्यति तं यज्ञं प्रहृष्टेनांतरात्मना ॥ तं तु राजा दशरथो यष्टु

कामः कृतोजलि ॥ ४० ॥ कश्यपः पृष्ठं द्विजश्रेष्ठं वरयिष्यति धर्मवित् ॥ प्रयत्नार्थं प्रसवार्थं च स्वर्गार्थं च नरेश्वरः ॥ ४१ ॥ लभते वसंतं कामं द्विजसुरया
 दिशां पतिः ॥ पुत्राश्चास्य भविष्यन्ति तुलारो मितविक्रमाः ॥ ४२ ॥ वंशप्रतिष्ठानकराः सर्वलोकेषु न कृताः ॥ एवं स देवप्रवरः पूर्वकथितवान् क
 थं ॥ ४३ ॥ स नकुमारो भगवान् पुरा देवयुगे प्रभुः ॥ सत्पुरुषशार्दूलतमानसस्तु स कृतः ॥ ४४ ॥ स्वयमेव महाराजा गत्वा सबलवान् ह ॥ अ
 नुमान्या वसिष्ठं वसुतवाक्यमनिशम्य च ॥ ४५ ॥ वसिष्ठेनाभ्यनुज्ञातः राजा संप्ररोमानसः ॥ सांतपुरं सहामात्यप्रययौ यत्र स द्विजः ॥ ४६ ॥ व
 नानि सरितश्चैव व्यतिक्रम्य रात्रौ रात्रौ ॥ अभिशक्राम तद्देशं यत्र नैमुनिपुंगवः ॥ ४७ ॥ आसाद्य तं द्विजश्रेष्ठं रोमपादसमीपं ॥ कृषि
 पुत्रं ददर्श दौर्दीप्यमानमिवानलं ॥ ४८ ॥ ततो राजायथान्यायं हृजानं के विशेषतः ॥ स गत्वा तस्य वैराजः प्रहृष्टेनांतरात्मना ॥ ४९ ॥ रोम
 पादेन वारय्यात् मणिपुत्राय धीमते ॥ सख्यं संबधकं नैव सदा तत्र तृप्तयेत ॥ ५० ॥ एवं स सुहृत् स्तेनसुहोषिवानराधिपः ॥ सत्याष्टि
 नसान् राजारजानामिदमब्रवीत् ॥ ५१ ॥ शांतं तव सुतारजं सहभर्ता विशांपते ॥ मदीयं नगरं पातु कार्यहिमहदुद्यतः ॥ ५२ ॥ तथेति
 राजा सश्रुत्वा गमनं तस्य धीमते ॥ उवाच वचनं विप्रगच्छत् सहभाषया ॥ ५३ ॥ कृषिपुत्रं प्रतिश्रुत्य तथेत्याहूत् पतदा ॥ स रवेण

भ्यनुज्ञातः प्रययौ सह भार्यया ॥ २० ॥ तावन्वो न्याजलं कृत्वा स्नेहसंश्लिष्ये चोरसा ॥ ननंदतुर्दशरथो रोमपादश्च वीर्यवान् ॥ २१ ॥ ततः स
 हृदयमा १४ प्रस्थितो रघुनंदनः ॥ पौरेभ्यः प्रेषयामास हृता नैशः ॥ प्रगामिनः ॥ २२ ॥ क्रीयतां नगरं सर्वं क्षिप्रमेव स्वलंकृतं ॥ धूपितं स
 कं समं पतकाभिरलंकृतं ॥ २३ ॥ ततः प्रहृष्टो राजा स्तुतं श्रुत्वा राजानमागतं ॥ तथा प्रवक्तुस्तत्सर्वं राजा यत्प्रेषितं तदा ॥ २४ ॥ ततः स्वल
 कृतं राजानं गमयितुं शतं ॥ शरवदुदिभिर्निघोषैः पुरस्कृत्य द्विजर्षभ ॥ २५ ॥ ततः प्रमुदिता सर्वे दृष्ट्वा तं नगरं द्विजं ॥ प्रविश्य मानस
 कृत्य नरेन्द्रेण कर्मणा ॥ २६ ॥ अतः पुरं प्रवेश्ये नृपजा कृत्यो वशास्ततः ॥ कृतकृत्यं तदात्मानं मेनेतस्योपवाहनात् ॥ २७ ॥ अतः पुरा
 सि सर्वो लिङ्गात्तादृशं वातथागता ॥ सहभर्ता विशालाक्षी प्रीत्या नंदमुपागमन् ॥ २८ ॥ पूज्यमानवता भिसौ राजा वैविविशेषतः ॥
 उवाच तत्र स खिता कविकालं सह द्विजः ॥ २९ ॥ ॥ इति श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीयकाण्डे एकादशः सर्गः ॥ ॥ ११ ॥ ततः काले बहुतिथे
 कस्मिंश्च त्समनो हरे ॥ वसन्ते समनु प्राप्ते गच्छो यष्टुमनो भवतु ॥ १० ॥ ततः प्रसाद्य शिरसा तं प्रदेववर्णिनं ॥ चित्वा यवराज्यामास
 सतानां थं कुलस्थैः ॥ २१ ॥ तथेति वसराजो न उवाच वसः ॥ स भारा सभ्रीयतां तैः तुरगाश्च विमुच्यतां ॥ २२ ॥ ततो राजा ब्रवीद्वाक्यं
 समन्त्रं मंत्रिसन्तम ॥ समन्त्रावाहया क्षिप्रं कृत्वा ब्रह्मवादिनः ॥ ४ ॥ कथं ज्ञेयं मदेव वज्रं बालमथ काश्यप ॥ पुरोहितं वसिष्ठं च

सः ॥ कश्यपः शृणुति रथातनाम कर्मवने भुवी ॥ १४ ॥ इहाश्रमपदोऽस्माकं समीपे शतमदर्शनाः ॥ करिष्ये वेत्तुं राजा वै सर्वेषां विधिपूर्व
 कः ॥ १५ ॥ ऋषिपुत्रवत्कृत्वा सर्वां सामंतिरासवौ ॥ तदाश्रमपदं दृष्टं जग्मुः सर्वे श्वेते नराः ॥ १६ ॥ गतानां तु ततः राजा ऋषिपुत्रश्च
 काग्रहः ॥ इदमर्थं मिदं पाद्यं इदं मूलपल्लवं ॥ १७ ॥ प्रतिगृह्यतां तं राजा सर्वाः एव समुसकाः ॥ ऋषेभ्यः शीघ्रं तां गमना
 यमतिदधुः ॥ १८ ॥ अस्माकमपि मुख्यानि फलानीमानि वै द्विज ॥ ग्रहाणां प्रतिभद्रते भक्षयस्व नृमाभिरं ॥ १९ ॥ ततः स्नातं समालि
 ग्य सर्वो हर्षसमन्विताः ॥ मोदकान् प्रददुः तस्मै भक्ष्यांश्च निविधांस्तु भानु ॥ २० ॥ तानि वारवाद्ये ते जंघीफलानि ॥ तस्मिन्मन्यते ॥ अ
 नास्वादिने हर्षाणि वने नित्ये वनासिनाः ॥ २१ ॥ अपृच्छ्य वृत्तं विप्रं तत्र यन्निवेद्य व ॥ गच्छंति स्मापदेशात्ताभीतास्तस्यैव तुष्टिं ॥
 गतास्तस्मात्सर्वोऽस्य काश्यपस्यात्मजे द्विज ॥ अस्वस्थं हृदयं आसीदुत्वा स्मपरिवर्तते ॥ २३ ॥ ततोपरे द्युस्तं देशं माजगाम स वी
 र्यवान् ॥ मनोज्ञाय तत्र तादृशं वारमुखाः स्वलंकृताः ॥ २४ ॥ दृष्ट्वा कृतदा विप्रमाया तं दृष्ट्वा मानसं ॥ उषश्चरन्तः सर्वा तास्त

क्षसा ॥ विहितस्य यत्तस्य सद्यकर्ता विनश्यति ॥ १७ ॥ तद्यथा विधिपूर्वमेकतुरेष समाच्यते ॥ तथा विधानं क्रियतां समर्थक
 रणे ध्वनि ॥ १८ ॥ तथेति वत सर्वमंत्रिणः प्रत्यक्षं जयन्तु ॥ पार्थिवेन्द्रस्य तदा क्यं यथाज्ञसमकुर्वत ॥ १९ ॥ ततो द्विजास्ते धर्मज्ञा
 अस्तु वं नृपार्थिवं भवं ॥ अनुज्ञाता तत सर्वेषु नर्जं भुम्स्यथागतं ॥ २० ॥ गतानां तु द्विजातीनां मंत्रिणस्तान्मरोधिपः ॥ वि
 सर्जयित्वा स्ववेश्मप्रविवेश महद्युतिः ॥ २१ ॥ ॥ इति श्रीवाल्मीकि उवाच ॥ ॥ २२ ॥ पुनः प्राप्येव संतेतु हरांसं
 वत्सरो भवेत् ॥ प्रसवार्थं गतो यष्टु ह्यमेधेन वीर्यवान् ॥ २३ ॥ अभिवाद्य वसिष्ठं न्यायतः प्रतिष्ठयन् ॥ अब्रवीत्स्यान्नि
 तं वोक्तुं प्रसवार्थं द्विजोत्तम ॥ यतो मे क्रीयतां ब्रह्म नृपथोक्तं मुनिपुंगव ॥ यथान्विष्टं क्रियते यज्ञांगेषु विधीयतां ॥ २४ ॥
 भवान्स्निग्धस्तद्वन्मत्स्यगुरुश्च परमो भवान् ॥ वोढव्यो भवेतां वैवभारो यज्ञस्य वोद्यतः ॥ २५ ॥ तथेति वसराजानं
 ब्रवीद्विजसत्तमः ॥ करिष्ये सर्वमेवेतद्भवता यत्समर्थितं ॥ २६ ॥ ततो ब्रवीद्विजान् ध्यान् यज्ञकर्मसु निश्चितान् ॥ स्थाप्यते
 निश्चितांश्चैव ध्यान् परमधार्मिकान् ॥ २७ ॥ कर्मातिका धि लपकरान् बर्धकीन् रवनकानपि ॥ गणका धि लपेनैव तथै

वनटनर्तकान् ॥ २८ ॥ तथा शक्तिशास्त्रविदः पुरुषान् सवहुश्रुतान् ॥ यज्ञकर्म समीहंतां भवन्तो राजशासनात् ॥ २९ ॥ दृष्ट्वा बहुस
 हस्रांश्चिन्तनीयतामिति ॥ श्रोतृकार्या क्रियतां च राजा बहुगुणान्विताः ॥ ३० ॥ ब्राह्मणान् सधाश्चैव कर्तव्याः शतशुभाः ॥ भ
 क्षान्नपानैर्बहुभिः समुत्प्रेतास्तु निश्चिताः ॥ ३१ ॥ तथा पौरजनास्यापि कर्तव्या बहुविस्तराः ॥ प्रवासा बहुभक्ष्या वै सर्वकामै
 रुपस्थिताः ॥ ३२ ॥ तथा जानपदस्यापि जनस्य बहुशोभनं ॥ दातव्यमन्नं विधिं वतु सकृत्पुनस्तुलीलयो ॥ ३३ ॥ सर्ववर्णाय
 थाष्टजां प्राप्नुवन्ति ससहस्रकाः ॥ नवावज्ञाप्रयोक्तव्या कामक्रोधवशादपि ॥ ३४ ॥ यज्ञकर्मसु ये व्यग्राः पुरुषाः शिल्प
 नस्तथा ॥ तेषामपि विशेषेण पूजाकार्या यथाक्रमं ॥ ३५ ॥ नवेत्यस्य भूता सर्वसुभिर्भोजनेन च ॥ यथा सर्वास्तु विहितं
 न किंचित्परिहीयते ॥ ३६ ॥ तथा भवन्त कुर्वन्तु प्रतिस्निग्धनवेतसाः ॥ तत सर्वसमागम्य वसिष्ठमिदमब्रवीत् ॥ ३७ ॥ यथो
 क्तं यत्करिष्यामो न किंचित्परिहास्यते ॥ ततः समन्त्रमानीय वसिष्ठमिदमब्रवीत् ॥ ३८ ॥ निमंत्रियस्व नृपतीन् एधिं याये
 वेधोर्मिकाः ॥ ब्राह्मणान् क्षत्रियान् वैश्यान् शूद्रान् चैव सहस्रशः ॥ ३९ ॥ समानयस्व सत्कृत्य सर्वविदेषु मानवान् ॥ मि

यलाधिपतिं शरुं जनकं सविक्रमं ॥ १९ ॥ निहितं सर्वं शास्त्रेषु तथा वेदेषु निहितं ॥ तमानय महाभागं स्वयमेव सक्तं ॥ २० ॥ पूर्वसं
 बंधिनं लाभात तत्तत् सर्वं ब्रवीमि ते ॥ तथा काशपतिं लिङ्गं संततं प्रियवादिनं ॥ २१ ॥ सद्गुरुं देवसंकोशं स्वयमेवानय स्वह ॥ तथा कैकेय
 राजानं रंध्रं परमधार्मिकं ॥ २२ ॥ श्वशुरं राजसिंहं स्वपुत्रं लमिहानय ॥ अंगेश्वरं महाभागं रोमपादं सक्तं ॥ २३ ॥ वयस्यं रा
 जसिंहं स्येतमानय यशस्विनं ॥ प्राचीनान् सिंधुसौवीरान् सौराष्ट्र्यांश्च पार्थिवान् ॥ २४ ॥ दाक्षिणात्यांश्च द्रौपदीं समस्तान्
 नय स्वह ॥ संनिहिताश्च येनान्ये राजानः पृथिवीतले ॥ २५ ॥ तानानेय तथाक्षिप्रं सानुगान् सह बाधवान् ॥ वसिष्ठवाक्यं तच्छृत्वा
 समंत्रं स्मरितस्तदा ॥ २६ ॥ व्यादिशत्पुरुषास्तत्र राजानान् यनेरुभान् ॥ स्वयमेव हि धर्मो मां प्रययौ मुनिशासनात् ॥ २७ ॥ स
 मंत्रं स्मरितो भूत्वा समानेतुं महीक्षितः ॥ तेन कर्मांतिका सर्वं वसिष्ठाय त्वधीमते ॥ २८ ॥ सर्वं निवेदयति स्म यज्ञे यदुपकल्पि
 तं ॥ ततः प्रीतो द्विजैश्च तान् सर्वानिदमब्रवीत् ॥ २९ ॥ अवज्ञाय न दातव्यं कस्यचिच्छीलयापि वा ॥ अवज्ञया कृतं हन्यादा त
 रं नात्र संशयः ॥ ३० ॥ ततः कैश्चिद्द्विजैरुपयातो महीक्षितः ॥ बहून्निर्लान्धादाय राजा दशरथस्य वै ॥ ३१ ॥ ततः वसिष्ठः

यान् द्विजसत्तमाः ॥ ५ ॥ ततः समंत्रं स्मरितं गत्वा स्मरितविक्रमः ॥ समानय सतान् विप्रान् समस्तान् वेदपारगान् ॥ ६ ॥ तान् पूजयि
 साधर्मोत्साहं राजा दशरथस्तदा ॥ धर्मार्थं सहितं युक्तं श्लक्ष्णं वचनमब्रवीत् ॥ ७ ॥ मम लालयमानस्य पुत्रार्थं नास्ति वैरु
 र्वं ॥ तदर्थं हि यमेधेन यक्ष्यामि तिमतिर्मम ॥ ८ ॥ तदहं यष्टुमिच्छामि शस्त्रदृष्टेन कर्मणा ॥ ऋषिपुत्रप्रभावेन कामा
 न् प्राप्स्यामि नाथहं ॥ ९ ॥ ततः साधीति तद्वाक्यं ब्राह्मणः प्रत्यहं जयन् ॥ वसिष्ठं प्रमुखा सर्वपार्थिवस्य मुखाभ्युतं ॥ १० ॥
 ऋषिभ्यो गोपुरेणाश्वप्रसूनुं पतिं तदा ॥ संभारां संभ्रीयतां ते तुरगाश्च विमुच्यतां ॥ ११ ॥ सर्वथा प्राप्स्येते पुत्राश्च तुरोमि
 तविक्रमान् ॥ यस्येते धार्मिकी बुधिरियं पुत्रार्थमागता ॥ १२ ॥ ततः प्रीतो भवद्राजा श्रुत्वा तद्विजभाषितं ॥ अमात्याश्च ब्रवी
 द्राजा हर्षेण दशरथाक्षरा ॥ १३ ॥ संभारां संभ्रीयतां मे गुरुणां वचनादिह ॥ समर्थाधिष्ठितश्चारुश्चः सोपाध्यायी विमु
 च्यतां ॥ १४ ॥ सरव्याश्चोत्तरेतीरे यज्ञभूमिर्विधीयतां ॥ शान्तयश्चापि वर्ततां यथाकल्पं यथाविधिः ॥ १५ ॥ शक्यं क
 तुमयं यज्ञसर्वेणापि महीक्षिता ॥ नापराधो भवेत्करोयद्यस्मिन् क्रतुसत्तमे ॥ १६ ॥ छिद्यं हि मृगयते त्रविद्वांसो ब्रह्मरा

तृतीयसवनं वैवराज्ञोऽस्य सुमहत्सुतः ॥ वक्रुते शास्त्रतो ह एवा तथा ब्राह्मणपुंगवाः ॥ ७ ॥ न बाहुतमभूत्तत्र स्वलितं वापि किंचन ॥ दृश्य
ते ब्रह्मवत्सर्वं समयुक्तं हि वक्रिरे ॥ ८ ॥ न ते घहस्स आतो वाक्षुदितो वापि दृश्यते ॥ नाविद्वान् ब्राह्मणस्तत्र नाशतानुवरस्तथा ॥ ९ ॥
ब्राह्मणा भुञ्जते नित्यं नाथवंतश्च भुञ्जते ॥ तापसा भुञ्जते वापि श्रमणा भुञ्जते तथा ॥ १० ॥ रधाश्चो व्यथिताश्चैव स्त्रियो बालास्तथै
व ॥ अनिशं भुञ्जन्मानानां न तस्मिन्मुपलभ्यते ॥ ११ ॥ दीयता दीयता मन्त्रेनासां सिधिविधानि च ॥ इति संबोदितास्तत्र तथा वक्रु
नेकशः ॥ १२ ॥ अन्नकदाश्च बहवो दृश्यंते पर्वतोपमा ॥ दिवसे दिवसे तत्र सिधस्य विधिवन्तदा ॥ १३ ॥ नानादेशादनुप्रासाः पुरु
षास्त्रीणास्तथा ॥ अन्नपानैस्तु विहितानि तस्मिन् यज्ञे महत्सुतः ॥ १४ ॥ अन्नं हि विधिवत्प्रादुप्रशंसति द्विजर्षभाः ॥ अहो तस्या
स्मभद्रं ते इति सुश्रावराघवः ॥ १५ ॥ स्थले कृताश्च पुरुषाः ब्राह्मणानूपयेव वयं ॥ उपासते च तानन्ये सुमष्टम एव कुडेलो ॥ १६ ॥
कर्मांतरेतदा विप्राहेतुवादानुबहन्नापि ॥ प्रादुस्त्वाग्निनो धीरो न्यरस्परजिगीषया ॥ १७ ॥ दिवसे दिवसे तत्र संस्तरं कुशला द्विजाः ॥ १८ ॥
सर्वकर्माणि वक्रुस्ते यथा शास्त्रे बोदिताः ॥ १९ ॥ नापडंगविदत्रासिन्नोत्र तोना बहुश्रुताः ॥ सदस्यतस्य वैवराज्ञो नावादकुशलो ॥ १९

द्विजः ॥ १९ ॥ प्रात्यक्ष्योऽभूयेतस्मिन् षड्विंशवारवादि रास्तथा ॥ तावतो बिल्वसहिताः परिनिश्चतथापरे ॥ २० ॥ श्लेष्मातकमयो द्विष्टो
देवदारुमयस्तथा ॥ द्वौ वैवतत्र विहितो बाहुव्यस्तपरिग्रहौ ॥ २१ ॥ कारिताः सर्वे एवैते शास्त्रज्ञैर्यज्ञकोविदैः ॥ शोभार्थं तस्य यज्ञ
स्य कावनालंकृता भवन् ॥ २२ ॥ एकं विंशतिरूपास्तैकं विंशत्यरत्नयः ॥ वासोभिरेकविंशद्विरेकैकसमलंकृता ॥ २३ ॥ विन्य
स्ता विधिवत्सर्वशिल्पभिरुक्तता दृढा ॥ अष्टात्रयसर्वे एव सुदृष्टरूपसमन्विताः ॥ २४ ॥ आद्यादितास्तैवा सोभिः पुष्पैर्धू
पैश्च यैर्विषिताः ॥ सत्पुष्पयोदीत्यमंगो विराजते यथा दिवी ॥ २५ ॥ इष्टकाश्च यथान्यायं कारिताश्च प्रमाणाः ॥ विन्नोऽग्निब्राह्म
णे स्तत्र कुशलैर्यकैश्च कर्मणो ॥ २६ ॥ सविद्यो राजसिंहस्य संविकुशलैर्द्विजैः ॥ गरुडोरुक्मपक्षौ वै त्रिगुणोऽष्टादशा
त्मकः ॥ पशूनां त्रिंशत्तत्र तत्तद्दृश्यं देवतं ॥ उरगाः पक्षिणश्चैव यथा शास्त्रं प्रबोदिताः ॥ २७ ॥ शाभिन्ने तु हयस्तत्र तथा ज
त्वरश्च यो ॥ ऋषिभिः सर्वमेवैतं नियुक्तं शास्त्रतः सुदा ॥ २८ ॥ पशूनां त्रिंशत्तत्र यूपेषु नियमं दत्तदा ॥ अश्वरत्नोत्तमं तत्र
राशौ दशरथस्य हि ॥ २९ ॥ कोसलयातं हयं तत्र पर्यवयं समंततः ॥ रुपाणो विंशशासैर्नैत्रिभिः परमया मुदा ॥ ३० ॥ पतत्रिणा

तदासाधंस्तस्मिन्नेवतेवसा॥ अथसद्रजनीमेकां कौसल्याधर्मका स्यात्॥ ३२॥ होताधर्यस्तथोद्गाताहयेनसमयोजयत्॥ महि
ष्यापरिहृत्यान्वपौवातां चतथापरां॥ ३३॥ पतत्रिणस्तस्यवपामुध्रुयनियतेद्रियः॥ कृत्स्नं परमसंपन्नः अप्रयामासशास्त्रतः॥ ३४॥
धूमगंधं नपायास्तजिघ्रतिस्मनराधिपः॥ यथाकालं यथान्यायं निर्णयं नृपापमात्मनः॥ ३५॥ हयस्ययानिवांगानि तानि सर्वाणि
ब्राह्मणाः॥ अत्रौशास्यंति विधिवत्समस्तौ उशास्त्रिजः॥ ३६॥ पुरुषं शाखास्तयज्ञानां मन्येषां क्रियते हविः॥ अश्वमेधस्यै
कस्य वैतसो भाग इक्ष्यते॥ ३७॥ अथ होश्वमेधसंख्यातः कल्पस्तत्रेण ब्राह्मणे॥ तनुष्टोमं हमस्तस्य प्रथमं परिकल्पितं॥ ३८॥
उक्थ्य द्वितीयं संस्कारव्यातमिति रात्रं तथोत्तरं॥ कारितास्तत्र बहवो विहिताः शास्त्रदर्शनात्॥ ३९॥ ज्योतिषो मायुषी चैव मति
रात्रौ च निर्मितौ॥ अभिजिह्विश्च ज्योतिश्चैव मयो र्या मोहमाकृतुः॥ प्राची होत्रे ददौ राजा दिशंस्वकुलवर्धनः॥ अर्धयवे प्रतीक्षीतुं
ह्यनेदक्षिणां दिशः॥ ४०॥ इन्द्रात्रे च तथोदीची दक्षिणे वा विनिर्मिता॥ अश्वमेधो महायज्ञे स्वयं भुविहिते पुरा॥ ४१॥ क्रतुसं
म्याथ नु तदा न्यायतः पुरुषर्षभः॥ कृत्स्निं मोहिददौ राजा धरां तां क्रतुवर्धनः॥ ४२॥ एवं ह्यप्रहृष्टा भूधरी मां निश्च्यकुमुदः

प्रीतिराजानमिदमब्रवीत्॥ उपयात नरव्याघ्र राजानस्तवशासनात्॥ ४३॥ मयापि सत्कृता सर्वे यथाहं राजसत्तमाः॥ यज्ञियं च क्रतुरा
जं नृपुरुषैः सुसमाहितैः॥ ४४॥ निर्यातुं भावान्यष्टयज्ञायतनमंतिकान्॥ सर्वकामैरुपहृतैरुपेतं वै समंततः॥ ४५॥ द्रष्टुमर्हसि
राजेंद्र मनसे व विनिर्मितं॥ तथा वसिष्ठे वचनादुच्यते शृणु स्य गोभयो॥ ४६॥ शुभे दिवसे नक्षत्रे निर्यातो जगती पतिः॥ ततो वसि
ष्ठ प्रसुरा सर्व एव द्विजोत्तमाः॥ ४७॥ कृश्यं शृंगं पुरस्तुत्य यज्ञकमारं भंस्तदा॥ यज्ञवाटगता सर्वे यथाशास्त्रं यथाविधिः॥ ४८॥
श्रीमांश्च सहपलां भीराजा दीक्षा मुपाविशत्॥ ४९॥ ~~इति श्री बालकांडे जयोरश्वमेधः~~ ॥ ५०॥ अथ संवत्सरे हरेति स्म
प्रासेतुरंगमे॥ सेरव्यो ज्योतिरेतीरे राक्षोयज्ञो भ्यवर्धत॥ ५१॥ कृश्यं शृंगं पुरस्तुत्य कर्म च क्रुद्धि जर्षभाः॥ अश्वमेधे महायज्ञे रा
क्षोस्य सुमहत् मनः॥ ५२॥ कर्म कुर्वन् विधिवद्वाजकावेदपारगाः॥ यथाविधियथान्यायं परिक्रामति शास्त्रतः॥ ५३॥ प्रवक्ष्यामि शास्त्र
तः कृत्वा तथैवोपसदं द्विजान् च क्रुश्च विधिवत्सर्वमधिकं कर्म शास्त्रतः॥ ५४॥ अभिष्टुज्यत तोद्दृष्टः सर्वैश्च क्रुष्यथाविधिः॥ प्रात
सवनं ह्यर्वाणि कर्मोणि मुनिपुंगवाः॥ ५५॥ ऐन्द्रश्च विधिवद्दत्तो राजा त्वा मिष्टुतो नद्यः॥ माध्यदिनं सवनं प्रावर्तत यथाक्रमः॥ ५६॥

श्रीगणेशायनमः॥
 अउण्डरस्यादि॥
 हलत्वं
 अद्वानंलोपः॥
 तस्यलोपः॥
 आदिरत्येनसंहिता॥
 उकालेज्जस्वदीर्घप्लुतः
 उच्चैरुदात्तः॥
 नीचैरनुदात्तः॥
 समाहारस्वरितः॥
 मुरवनासिकाव
 चनोतुनासिकः॥
 तुल्यास्यप्रयत्नसवर्णः॥
 कलृवर्णयोमिथः
 सावर्ण्येवाच्यः॥
 यत्नोद्दिधा॥

आभ्यन्तरोबाधश्च॥
 अणुदिसवर्णस्यचाप्रत्ययः॥
 परः सानिकर्षः संहिता॥
 हलानंतरासंयोगः॥
 स्फुटितपदः॥
 इतिसंज्ञाप्रकरणः॥
 इकोयणाचि॥
 तास्मिनिविनि
 दिष्टपूर्वस्य॥
 स्थानेनंतरतमः॥
 अनचिच॥
 अलजशस्त्रि॥
 संयोगान्तस्यलोपः॥
 अलोत्यस्य॥
 यणः प्रतिषेधावा०
 एचोयवायावः॥
 यथासरव्यमनु
 दृशः समाना॥